

Christer Jönsson

American Perceptions of the Soviet Union as a Nuclear Adversary

Erik Beukel riktar i sin avhandling sökljuset mot den amerikanska uppfattningen om det komplexa problem, som den ryska revolutionen och kärnvapnens tillkomst ställt USA inför. Båda dessa »diskontinuiteter« har gett upphov till skiljaktiga värderingar bland amerikanska beslutsfattare och har medfört ständiga svängningar och kontroverser i politiken gentemot Sovjetunionen.

Den sovjetiska motparten framställs än som en revolutionär stat, med vilken långvarig samexistens principiellt är omöjlig, än som en mera traditionell stormakt, med vilken man kan upprätthålla relativt normala förbindelser.

Även kärnvapenutvecklingen har gett underlag för motstridiga uppfattningar i USA. Å den ena sidan har det funnits företrädare för uppfattningen, att kärnvapen är användbara både för avskräckning och krigföring. Den motsatta uppfattningen betonar deras absoluta karaktär och därmed också deras begränsade politiska och militära användbarhet.

Beukels analysobjekt är de amerikanska perceptionerna av Sovjetunionen som kärnvapenmakt. Hans grundantagande är, att beslutsfattarnas uppfattningar (»beliefs«, »images«, »perceptions«) utgör »major causal forces of behavior and therefore explain and predict human action« (s. 21-22) och att det är perceptionen av omgivningen (»den psykologiska miljön«) snarare än »verkligheten« (»den operationella miljön«) som förklarar beslut.

För att analysera den amerikanska synen på kärnvapenmotståndaren introducerar Beukel ett begreppspar bestående av två idealtyper, »nuclear essentialism« och »Soviet essentialism«, som tar sina respektive utgångspunkter i kärnvapnens och Sovjetunionens »innersta väsen« (»essence«). »Nuclear essentialism« lägger tonvikten på kärnvapnens absoluta karaktär och därav följande behov av samarbete och avspänning i relationerna med den rivaliserande kärnvapenmakten. »Soviet essentialism« däremot bygger på en pessimistisk uppfattning om den ryska »nationalkaraktären« och Sovjetunionens globala intentioner, som kräver ständig vaksamhet och avskräckning från Washingtons sida.

De två synsätten skiljer sig enligt Beukel på fem huvudvariabler, kring vilka det empiriska materialet sorteras, nämligen (1) inställningen till konvergerande respektive divergerande amerikansk-sovjetiska intressen, (2) synen på avskräckningsbegreppet, (3) uppfattningen om kärnvapnens politiska betydelse, (4) inställningen till förhandlingar med Sovjetunionen och (5) tolkningen av den sovjetiska kärnvapenpolitiken.

Med hjälp av detta analyschema identifierar Beukel ett antal »fixtures« (konstanter), »trends« och »swings« i de amerikanska perceptionerna sedan 1960, från

Kennedy till Bush. Trots vissa svängningar och mottendenser framstår »Soviet essentialism« som den dominerande strömfåran under den undersökta tiden.

Beskrivningarna av amerikanska »images« bygger på ett mycket stort empiriskt material, som omfattar i stort sett alla relevanta amerikanska uttalanden samt en omfattande sekundär litteratur. Beukels framställning ger ett koncist tvärsnitt av de amerikanska uppfattningarna om Sovjetunionen som kärnvapenmotståndare under loppet av en nästan 30-årig period.

Nu nöjer sig emellertid Beukel inte med att enbart *beskriva* amerikanska perceptioner, utan han vill också *förklara* dem. I kapitel 5 analyserar han den inrikespolitiska bakgrunden till den officiella bilden av Sovjetunionen. Inledningsvis skiljer han mellan bildernas »expressiva« och »instrumentella« funktioner. Uttalade uppfattningar kan vara uttryck för USA's verkliga inställning och genuina värderingar (expressiva), men de kan också användas som redskap för påverkan (instrumentella). Beukels behandling av de amerikanska perceptionernas expressiva funktion koncentreras till den amerikanska traditionen i vid bemärkelse. Analysen av deras instrumentella funktion fokuseras på administrationens relationer till Kongressen och allmänheten (»the public«) i en rad konkreta frågor under perioden 1961-89. Beukels sammanfattande slutsats blir att »the domestic setting encourages Soviet essentialist images« (s. 180).

I bokens senare del överger författaren den psykologiska miljön, dvs. de amerikanska perceptionerna, till fördel för den operationella miljön, dvs. sovjetiskt supermaktsbeteende – speciellt på kärnvapenområdet. Syftet är att kunna jämföra den psykologiska och den operationella miljön.

Här stöder Beukel sig bland annat på attributionsteorin, speciellt hypotesen om »the fundamental attribution error«. Hypotesen går ut på att vi har en tendens att förklara andras beteende i dispositionella termer (med hänvisning till motpartens karaktärsdrag) och vårt eget beteende i situationella termer (vi följer situationens krav). Beukel konstaterar, att »US governments have overestimated the significance of dispositional factors in interpreting the Soviet Union as superpower and underestimated the degree to which undesired Soviet behavior has been a response to situational factors«. Beukel vill bedöma validiteten i den amerikanska perceptionen och undersöker potentiella dispositionella faktorer bakom sovjetisk politik, mera konkret den historiska traditionen och marxism-leninismen. Han diskuterar också tänkbara situationella variabler, främst den amerikanska kärnvapenpolitiken och den generella utvecklingen i Öst-Väst-relationerna. Beukel anser sig kunna påvisa, att Sovjetunionen i hög grad har varit påverkat av den amerikanska kärnvapenpolitiken, både genom imitation och compensation.

Mina kritiska synpunkter på Beukels omfattande, mångfasetterade och läsbara avhandling gäller framför allt teoretiska och metodologiska aspekter och berör i mycket ringa grad författarens empiri och beskrivningar, som på det hela taget gör ett oklanderligt intryck.

Teori

Problemställning. Läsarens första problem är att bilda sig en uppfattning om vad avhandlingen syftar och huvudfrågeställning är. Redan från bokens rubrik fram-

går, att amerikanska perceptioner av Sovjetunionen står i centrum för uppmärksamheten. Men efterhand introduceras sidofrågeställningar och »stickspår« i en sådan mängd, att läsaren lätt kan tappa tråden. Avhandlingens syfte (»aim«) sammanfattas retrospektivt sålunda: »to describe and elaborate how the nuclear issue has been related to and manifested itself in different political relations and issues« (s. 285). Denna vaga formulering bidrar inte till någon större klarhet.

Det förblir framför allt oklart, på vilken generalitetsnivå författaren vill placera sitt verk. Skall det klassificeras som ett bidrag till kognitiv teori? Eller vill författaren generalisera om fiendebildernas psykologi? Bokens tyngdpunkt ligger på amerikansk perception och politik, men den innehåller samtidigt empiriska utsagor om sovjetiska politiska fenomen.

Beukel drar slutsatser på flera olika nivåer. Redan på s. 30 utlovas »conclusions and observations concerning the domestic conditions of American foreign and nuclear policy, the American-Soviet relationship in the nuclear age and cognitive aspects of international relations«. I kapitel 8 förekommer mycket riktigt slutsatser på skilda områden utöver amerikanska perceptioner. Det må gälla stabiliteten i amerikansk kärnvapenpolitik (s. 288), vilken typ av administration i Washington som kan genomdriva rustningskontroll (s. 289) eller västeuropeisk politik gentemot Sovjetunionen (s. 292 ff). Avhandlingen kan jämföras med en detaljrik monumentalmålning av Brueghel – betraktaren vet inte riktigt var han skall fästa blicken i myllret av gestalter och aktiviteter.

Teoretiska utgångspunkter. Jag saknar en explicit och systematisk presentation av vissa delar i avhandlingens teoretiska fundament. En viktig utgångspunkt för kognitiv teori och för statsvetarnas intresse för kognitiva variabler i politiskt beslutsfattande är, att all mänsklig perception är *selektiv* och *teoristyrd*. I våra försök att förstå vår omgivning utgår vi alla från en eller annan form av »kunskapsstruktur«, som vi vetenskapsmän kallar »föreställningar«, »världsbilder« eller »schemata« (»belief systems« är en vanlig anglosaxisk term) när vi talar om våra studieobjekt, »teorier« när vi talar om vår egen vetenskapliga verksamhet och »förutfattade meningar« eller »fördomar« när vi talar om våra rivaler och fiender. Utan dessa kunskapsstrukturer skulle tillvaron vara oerhört förvirrande; de hjälper oss att strukturera – men kan också förvanska – det vi ser, förstår och minns.

En annan outtalad utgångspunkt är att vi lever i en *mångtydig verklighet*. Det betyder att det finns ett oundvikligt element av tolkning i all mänsklig perception. Innebörden i omgivningens budskap och handlingar är inte given. Även om denna utgångspunkt inte är explicitgjord i Beukels avhandling, är det signifikativt att ordet »ambiguous« är mycket frekvent genom hela boken. På flera ställen skriver författaren, att de amerikanska beslutsfattarnas operationella miljö är »highly ambiguous« (jfr. till exempel s. 243, 296). Men han presenterar detta som en slutsats snarare än som en teoretisk utgångspunkt för all kognitiv analys, vilket vore naturligare.

Låt mig i det sammanhanget citera Coit Blacker¹, vars observation är mycket relevant för avhandlingens tema:

»Each superpower detects in the military activities of its rival a bid for superiority. Each believes the other to be of the opinion that a nuclear war can be fought and won. Each sees the arms control proposals of its adversary as insincere and calculated to produce one-sided military advantage. Moreover, there is *enough* evidence that can be mustered in support of these and related propositions to make it impossible for political leaders in either country to dismiss them out of hand«.

I makarna Sprouts och Michael Brechers efterföljd skiljer Beukel mellan den psykologiska miljön (den uppfattade verkligheten) och den operationella miljön (»das Ding an sich«). Det reser en svår filosofisk fråga: Finns det överhuvud taget en operationell miljö? I modern naturvetenskap menar man, att det inte finns några observationer oberoende av observatören. Man kan fråga sig, om de ting som vi inte kan uppfatta existerar. Ett klassiskt exempel är att fråga, huruvida brakat från ett träd som faller i skogen »existerar«, om det inte finns någon människa tillstädes att höra det.

En del av Beukels formuleringar antyder, att han kommer nära den fenomenologiska ståndpunkten, dvs. att den enda verklighet vi kan uttala oss om är den som uppfattas. »There is no reality to be described that is independent of men's beliefs about it«, skriver författaren på ett ställe (s. 24), och på ett annat att »if the decision-makers define situations as real, those situations are real in their consequences« (s. 22).

Likväl vill Beukel jämföra den psykologiska med den operationella miljön. Han hävdar att det i princip är möjligt och praktiskt kan låta sig göra »by a principally detached observer *with total knowledge of all relevant factors*« (s. 22; min understrykning). Anspråken uttunnas senare i boken (s. 182), där det säges att forskaren visserligen har likartade kognitiva operationer som aktören, men tack vare sin teori- och metodmedvetenhet kan forskaren ge en mera komplex bild av den operationella miljön.

Den operationella miljön är och förblir i detta perspektiv en teoretisk konstruktion, och det Beukel gör i sin behandling av den operationella miljön är i själva verket att ersätta en psykologisk miljö (beslutsfattarnas) med en annan psykologisk miljö (Beukels). Han är fullt medveten om detta, vilket klart framgår av flera formuleringar i boken. Men man kan ändå ställa frågan, hur meningsfull den typen av jämförelser är och hur konsekventa de är i förhållande till den filosofiska ståndpunkt Beukel tycks intaga.

Perceptionernas roll i internationell politik. Flera tongivande forskare i internationell politik har ägnat sig åt liknande typ av problemställningar som Beukel – man kan nämna namn som Robert Jervis, Alexander George och Ole Holsti. Efterhand har det växt fram en ganska omfattande litteratur och en livskraftig gren av internationell politik. I denna litteratur finner man en principiell diskussion om när perceptioner är viktiga och värda att studera – en diskussion som jag saknar i Beukels avhandling.

Enligt ett vanligt synsätt i denna litteratur blir perceptioner speciellt viktiga för förståelsen av det politiska beslutsfattandet i situationer, som präglas av »strukturell osäkerhet«. Det kan röra sig om nya situationer utan välkända ledtrå-

dar, komplexa situationer med många olika ledtrådar eller motsägelsefulla situationer.²

Detta grundantagande stämmer väl överens med vad Beukel skriver om kärnvapen:

»The lack of empirical evidence regarding nuclear war and the related difficulty of establishing unambiguous data on the political meaning of nuclear weapons means that the decision-makers' subjective thinking and reasoning, their imaginations and daydreams and their public manifestations are important in a more momentous sense than concerning problems where empirical data are more ascertainable« (s. 24).

Det stämmer för den delen även in på de amerikanska beslutsfattarnas svårigheter att otvetydigt förstå det relativt nya och annorlunda politiska fenomenet Sovjetunionen, även om Beukel inte kommenterar det.

Dessutom har det framhållits, att perceptioner blir särskilt viktiga att studera, när besluten fattas på allra högsta nivå, när beslutsfattarna är obundna av organisatoriska och andra bindningar. Även detta kriterium passar in på den amerikanska kärnvapen- och sovjetpolitiken. Det skulle kort sagt ha styrkt författarens uppläggning, om han anknutit till den här typen av mera generaliserande diskussion.

Centrala begrepp. I den anglosaxiska litteraturen används ofta termer som »perceptions«, »images« och »beliefs« mer eller mindre synonymt. I de fall man gör någon åtskillnad använder man »perception« för att beteckna den *process*, varigenom vi uppfattar verkligheten, medan »images« och »beliefs« betecknar *innehållet* i våra föreställningar. Med den distinktionen blir påståendet att »it cannot be presumed that a decision-maker's perception always precedes the development of his policy or action« (s. 22) missvisande; den riktigare termen är här »beliefs« eller »images«.

»Images« ges en närmare definition på s. 233 – något sent kan man tycka. Begreppet säges ha tre beståndsdelar: (1) »a set of cognitive attributes«, (2) »an affective component« och (3) »an action or policy component«. Jag ställer mig speciellt tvivlande till den tredje aspekten, som beskrivs som »a set of responses to the object«. Hur kan vi då hålla isär – och tala om samband mellan – »images« och den förda politiken? Jag ställer också ett litet frågetecken kring den affektiva komponenten. Inom den psykologiska teorin är det faktiskt bara den kognitiva som används i avhandlingen. Varför då laborera med ett begrepp, som är vidare än vad avhandlingen kräver eller är betjänt av?

»Which beliefs, preconceptions and motivations have led US governments to these images through almost a generation?« frågar Beukel på s. 131. Det är en olycklig formulering, som ger vid handen, att Beukel ser något slags orsakssamband mellan »beliefs« och »images«, som i andra sammanhang används synonymt.

I andra formuleringar tycker jag mig ana en viss sammanblandning av »images, beliefs« å ena sidan och uttalanden (»statements«) å andra sidan. Beukel säger på ett ställe, att »beliefs« ibland kan vara »rationalizations serving the function of permitting the decision-makers to act with clear consciences and appear as ratio-

nal to observers« (s. 22). På ett annat ställe resonerar han om »an expressive and an instrumental function of images« (s. 133). I båda fallen måste det vara »statements«, dvs. uttryckta föreställningar, som avses.

Kognitiv teori. Beukel gör inledningsvis en svepande karakteristik av psykologisk forskning och dess användbarhet för samhällsvetarna. Han påstår i det sammanhanget, att »more attention is paid to emotional and pathological aberrations of individuals than to general cognitive factors« (s. 19). Detta är inte helt rättvisande. Snarare är det så att det sedan 1950-talets mitt skett en »kognitiv revolution« inom psykologin. Det har sagts, att psykologerna då frigjorde sig från »the yoke of motivational imperialism«. ³ Kognitiv teori har efterhand kommit att överta motivationsteorins tidigare dominerande roll.

I det freudianska perspektivet var det irrationellt beteende som skulle förklaras, medan kognitiv teori vill förklara rationellt beteende i psykologiska snarare än i strikt logiska termer. Vidare fokuserar kognitiv teori på intellektuella faktorer snarare än motivation för att förklara irrationalitet. Detta har inneburit en förändrad människosyn. Från att tidigare ha uppfattats som en varelse, som passivt reagerar på omgivningens stimuli, ses människan nu som en aktiv problemlösare – som en »intuitiv vetenskapsman«.

Beukels orättvisa betraktelse över den kognitiva teorins ställning inom psykologin hänger förmodligen samman med att han behandlar attributionsteorin mycket summariskt på s. 20-21 och sedan använder en del av denna teori något egensinnigt (s. 265-81). Avhandlingen skulle förmodligen ha vunnit på ett mera systematiskt utnyttjande av attributionsteorin.

Metod

Validitet och reliabilitet. Rekonstruktionen av de amerikanska uppfattningarna görs på basis av å ena sidan »declaratory policy« (verbala uttalanden) och å andra sidan – och som det visar sig i långt minde grad – »force deployment policy« (hur USA utvecklat sina kärnvapenstyrkor). Att använda uttalanden som indikatorer på »images« aktualiserar svåra validitetsproblem: Säger de vad de menar, och menar de vad de säger? Detta är Beukel medveten om, och hans lösning är att skilja mellan en expressiv och en instrumentell funktion hos uttalanden (inte »images«, som det som sagt står i texten).

Jag håller med om att detta är en viktig distinktion, men jag är inte helt enig med Beukels bestämning av begreppen. Han lägger tonvikten vid att den expressiva funktionen återspeglar en omedveten process och den instrumentella funktionen en medveten process (s. 133). Detta är enligt min mening inte den viktigaste dimensionen; det är snarare att den expressiva funktionen är ett uttryck för en *kommunikationsstrategi*, dvs. medvetna försök att *påverka* mottagaren. Här finns klara paralleller med Jervis' bekanta distinktion mellan »signals« (instrumentell funktion) och »indices« (expressiv funktion).⁴

Ett exempel på den instrumentella funktionen är »justifications«, dvs. rättfärdiggörande av den förda politiken. Den aspekten berörs i förbigående på s. 26 men uppmärksammas i övrigt inte. Dock är det ganska uppenbart, att de ameri-

kanska uttalanden i samband med avtal på rustningskontrollens område, som enligt Beukel bör ses som exempel på »nuclear essentialism« och alltså uppfattas som uttryck för den expressiva funktionen (s. 131), lika gärna kan ses som »justifying statements« och således som instrumentellt betingade.

I avhandlingen blir den instrumentella funktionen hos amerikanska uttalanden liktydig med »domestic political context« (s. 148 ff). Detta är emellertid inte den enda tänkbara dimensionen av den instrumentella funktionen. Beukel säger själv, att yttranden som återspeglar den instrumentella funktionen »are made to influence various domestic or foreign audiences« (s. 231). Det senare ledet – försöken att påverka mottagare utanför det egna landet – behandlas knappast i avhandlingen. Ändå kan det knappast ses som någon oväsentlig aspekt. Det förhållande att det finns flera olika mottagare bidrar bland annat till uttalandenas mångtydighet med därav följande tolkningssvårigheter.

Induktiv kontra deduktiv metod. Inom forskningen rörande perceptionernas roll i internationell politik finns såväl deduktiva som induktiva approaches. »Operational code« är företrädesvis deduktiv, »cognitive mapping« induktiv.⁵ I »operational code« läses strukturen och innehållskategorierna i förväg av forskaren, medan »cognitive mapping« tar sin utgångspunkt – och söker finna den inre strukturen – i undersökningsobjektens uttalanden. Beukel har valt en huvudsakligen deduktiv metod men diskuterar aldrig grunderna för sitt val i avhandlingen. Inte heller för han någon diskussion om varför han valt att inte anknyta till »operational code«-studierna. Vilka fördelar ser han i sin egen approach gentemot »operational code«? Denna typ av anknytning till tidigare forskning efterlyser man inte bara här utan på flera ställen i avhandlingen.

Vad beträffar de innehållskategorier, som Beukel använder för att relatera uttalanden till idealtyperna »nuclear essentialism« och »Soviet essentialism« – den amerikanska synen på konvergerande respektive divergerande amerikansk-sovjetiska intressen, avskräckningsbegreppet, kärnvapnens politiska betydelse, förhandlingar med Sovjetunionen och sovjetisk kärnvapenpolitik – kan man ställa frågan: varför just dessa och inte andra? Beukel argumenterar inte utförligt för sina egna eller mot andra tänkbara kategorier. En annan tänkbar och relevant kategori skulle till exempel kunna vara i vilken utsträckning man erkänner förekomsten av olika grupperingar i Sovjetunionen eller ser det som en monolit.

En annan fråga gäller om Beukels kategorier är ömsesidigt uteslutande – ett elementärt krav på kategoriseringar. I de empiriska avsnitten behandlas till exempel den amerikanska reaktionen på Sovjetunionens återupptagande av kärnvapenproven 1961 dels under rubriken »Convergent vs. divergent interests« (s. 37-38), dels under »the political significance of nuclear forces« (s. 42), dels under »the Soviet view« (s. 47). Det är svårt att frigöra sig från intrycket, att Beukels kategorier har en tendens att glida in i varandra.

Analysenhet. Det finns givetvis en rad problem med att använda begrepp och teorier, som är formulerade med avseende på individer, för att studera kollektiva aktörer. Dessa problem diskuteras inte särskilt utförligt i avhandlingen.

Beukel har valt att analysera enskilda presidentadministrationer var för sig. Helt oproblematiskt är inte detta. Såväl Kennedy- och Johnson-administrationerna som Nixon- och Ford-administrationerna innehöll delvis samma personer, däribland sådana nyckelpersoner som McNamara i det förra fallet och Kissinger i det senare. Hade det inte mot denna bakgrund varit en fördel att behandla individuella ledare i stället? Författaren ger inte läsaren någon information om vilka överväganden, som ligger bakom hans val av analysenhet.

Det är svårt att tala om *en* amerikansk uppfattning, även inom en given administration. Det medger också Beukel (se till exempel s. 130). Uttalanden från olika administrationsföreträdare kan skilja sig åt av olika skäl. Personerna kan helt enkelt ha divergerande uppfattningar (uttalandena har en expressiv funktion), men skiljaktigheterna kan också reflektera en arbetsfördelning eller varierande budskap till olika åhörare (en instrumentell funktion). Detta nämner Beukel en passant (s. 26) men drar aldrig ut de metodologiska konsekvenserna av sin iakttagelse. Hur kan vi sluta oss till vilka uttalanden som skall räknas till varje administrations gemensamma syn och vilka som skall sorteras bort som instrumentellt betingade?

Kontextuell analys. De flesta forskare, som ägnat sig åt att studera perceptioner i internationell politik är eniga om att dessa endast kan rekonstrueras med hjälp av en eller annan form av kontextuell analys. I beskrivningen av de amerikanska uppfattningarna i kapitel 2 och 3 saknar jag en samlad diskussion om de yttre stimuli och händelser, som framkallat de amerikanska perceptionerna. Vad betydde till exempel den sovjetiska invasionen av Tjeckoslovakien 1968, Mellanösternkriget 1973 och Reykjavikmötet 1986 för Johnson-, Nixon- och Reagan-administrationernas syn på Sovjetunionen? Händelserna berörs överhuvud inte i de beskrivande kapitlen men förs in ad hoc i kapitel 5, som behandlar den inrikespolitiska bakgrunden till de amerikanska perceptionerna. I det avslutande kapitlets konklusioner figurerar plötsligt Vietnamkriget och Watergate som förklaringar till tendensen i riktning mot »Soviet essentialism«. En mera systematisk behandling av kontexten hade bidragit till en bättre förståelse av »fixtures«, »trends« och »swings« i de amerikanska perceptionerna.

Förklaringar. Avhandlingens förklarande del, kapitel 5, har rubriken »The process of perception«. Den väcker associationer till kognitiv teori, som rör regelbundenheter i individers kognitiva processer – inte i fråga om innehåll men i fråga om det sätt som information bearbetas och tolkas: hur omgivningens budskap tillskrivs mening, kategoriseras och förklaras. Därför blir man något förvånad, då man några rader efter underrubriken »Analyzing processes of perception« finner att författaren fastnar för en *funktionell* förklaring, som såvitt jag kan förstå inte säger något om perceptionsprocesser.

Beukel lägger tonvikten på »the American tradition« och intern politik i Washington i sina försök att förklara de amerikanska perceptionerna. När man läst analysen av den amerikanska traditionens förklaringsvärde, ställer man sig frågan, om det finns någon typ av politik eller »images« som *inte* kan förklaras med hänvisning till »the American tradition«. Även om den enligt Beukel bäst förkla-

rar »Soviet essentialism«, påstås den också till stor del förklara »nuclear essentialism« (s. 144, 147-48). Hur ändamålsenliga är kategorier som kan förklara allt eller intet?

Jämförelsen mellan den psykologiska och operationella miljön. Jag har tidigare påpekat de filosofiska invändningar man kan ha mot att försöka jämföra den psykologiska med den operationella miljön. Även bortsett från dessa är kapitel 6 och 7, där Beukel försöker sig på en sådan jämförelse, den del av avhandlingen som jag är mest kritisk mot.

Kapitel 6 bygger i hög grad på västlig forskning om Sovjetunionen; det är, som Beukel själv säger, »not based on a systematic examination of all (or a widely-defined group of) available Soviet sources« (s. 185). Jag har tre invändningar mot Beukels tillvägagångssätt. För det första gör han inget försök att värdera och relativisera den västliga sovjetforskningen. Sovjetologer deltar ofta i den politiska beslutsprocessen, inte minst i USA. Beukel är naturligtvis medveten om detta (se till exempel s. 231) men ställer aldrig frågan, vilka delar av forskningen som den amerikanska administration anammar och använder sig av. Med Beukels terminologi ingår en stor del av sovjetforskningen i de amerikanska beslutsfattarnas psykologiska miljö. Att använda denna för att kartlägga den operationella miljön ter sig tveksamt.

För det andra saknar jag en *historisk* dimension i Beukels framställning. Amerikanska »images« bygger i icke ringa grad på historiska analogier. För att bedöma värdet av dessa analogier måste man gå tillbaka i historien och inte som Beukel snävt hålla sig inom de uppsatta tidsramarna.

Min tredje invändning gäller de specifika problemen med att rekonstruera den operationella miljön vad beträffar Sovjetunionen. En viktig komponent i Beukels rekonstruktion är Sovjetunionens *intentioner*. Hur kan vi kartlägga dem? Under den undersökta perioden präglades det sovjetiska systemet av slutenhet. Som en tidigare amerikansk ambassadör i Moskva uttryckt det: »När det gäller Sovjetunionen finns det inte några experter, bara varierande grad av okunnighet«. Vad Beukel återger som den operationella miljön är i själva verket »experts« mer eller mindre välgrundade gissningar.

Låt mig skissera en alternativ uppläggning, som skulle ha undvikit de vanskligheter och tveksamheter som ligger i Beukels försök att jämföra den psykologiska och operationella miljön. Utgångspunkten kunde ha varit, att varje teori eller »image« belyser vissa aspekter men förpassar andra i skuggan. En intressant uppgift vore då att visa vilka aspekter som de amerikanska uppfattningarna lagt i skugga. Detta vore en mindre ambitiös men mera realistisk uppgift än att som Beukel försöka uttala sig om huruvida de amerikanska uppfattningarna är riktiga eller felaktiga.

Den viktigaste slutsats jag drar av kapitel 6 är att det finns »hard-liners« och »soft-liners« på båda sidor – I USA kallar Beukel dem »Soviet essentialists« och »nuclear essentialists«, i Sovjetunionen »traditionalists« och »modernists«. Till detta skulle jag vilja föga, att »soft-liners« på båda sidor befinner sig i en ofördelaktig inrikespolitisk position. De har en tyngre bevisbörda, medan den fiende-

bild som »hard-liners« omfattar aldrig kan falsifieras. Försonligt beteende från motståndarens sida kan alltid tolkas som en fälla, som ett försök att få oss att sänka garderna.

I kapitel 6 drar författaren inte några konklusioner om hur de behandlade aspekterna av den »operationella miljön« kan relateras till amerikanska uppfattningar. Denna koppling görs först i kapitel 7. Det är emellertid anmärkningsvärt, att Beukel i sina jämförelser ständigt för in nya data gällande den operationella miljön, till exempel om den sovjetiska militära organisationen (s. 251-54) eller om avskräckningens natur (s. 257-65). Det blir därmed svårt att omedelbart se kopplingarna mellan kapitel 6 och 7.

Beukel vänder i kapitel 7 tillbaka till attributionsteorin, speciellt dess hypotes om den s. k. »fundamental attribution error«, som alltså går ut på att vi har en tendens att förklara andras beteende i dispositionella termer och eget beteende i situationella termer. Jag har ett par erinringar mot Beukels sätt att använda hypotesen. Attributionsteorin gäller hur människor förklarar enskilda aktioner eller händelser, medan Beukel inte gör någon analys av amerikanska attributioner av olika händelser utan uppehåller sig vid »fixtures« och »trends«.

Vidare konstaterar Beukel, att »the fundamental error« karakteriserar de amerikanska uppfattningarna och vill se på »verklighetsbakgrunden«. Han vill bedöma, i vilken grad historiska karaktärsdrag och ideologi (dvs. dispositionella faktorer) eller USA's kärnvapenpolitik och graden av spänning mellan Öst och Väst (situationella faktorer) påverkat sovjetisk politik. Beukels slutsatser är genomgående tämligen triviala och har oftast karaktären »å den ena sidan, men å den andra«.

Att läsa kapitel 6 och 7 kan i korthet liknas vid att träda in i ett rum klätt med speglar på alla väggarna – effekten blir reflexivitet utan ände. Känslan av att inte riktigt veta var man befinner sig, som man upplever i ett spegelklätt rum, kan man också få när man läser Beukels summering av de två kapitlen på s. 284. Den första slutsatsen rör amerikanska perceptioner, den andra den operationella miljön, den tredje *sovjetiska* perceptioner (!) och den fjärde den operationella miljön. Dessa ständiga perspektivskiften är karakteristiska för Beukels framställning i kapitel 6 och 7.

Resultaten av komparationen mellan den psykologiska och operationella miljön redovisas i bokens slutkapitel. De är omgärdade med många förbehåll och öppet redovisad osäkerhet. Detta är i grunden positivt. Författaren är försiktig och pressar inte materialet till alltför vittgående slutsatser. Däremot tycker jag kanske, att Beukel är lite väl försiktig när han som »main finding« tar upp »the peculiar uncertainty associated with reaching any clear-cut conclusion« (s. 286).

Till sist ett par detaljanmärkningar. I sin beskrivning av provstoppsförhandlingarna uppger Beukel, att Sovjetunionen efter Cubakrisen 1962 började visa intresse för ett separat provstopp efter att tidigare ha kopplat det till en överenskommelse om allmän och total nedrustning (s. 192-93). Detta är bara delvis sant. Under perioden 1958-60 förordade Sovjetunionen ett separat provstoppsavtal. Det var först efter de försämrade amerikansk-sovjetiska relationerna och Chrusjtjovs

försvagade maktställning efter U 2-affären i maj 1960 som den sovjetiska förhandlingspositionen ändrades. En pikant detalj i sammanhanget är att Beukel uppger min egen bok som referens för sitt påstående. En gyllene regel är att om man citerar eller refererar till sin opponent, bör man vara extra noggrann med att det blir helt korrekt!

En annan störande detalj är att Chrusjtjov genomgående är felstavad – eller rättare sagt fel transkriberad till engelska. En bättre redigering hade kunnat eliminera detta och andra smärre språkliga fel.

Sammanfattning

Beukels avhandling ger ett något överlastat intryck. Det verkar, som om författaren önskat pressa in så mycket som möjligt av sitt breda kunnande på många olika områden innanför avhandlingens pärmar. Det betyder att läsaren ibland kan tappa tråden, att stringensen och den klara strukturen ibland går förlorad.

Som opponent har jag naturligen uppehållit mig vid de kritiska synpunkterna på avhandlingen. Mot dessa står dess obestridliga fördelar, som inte får glömmas bort i en samlad värdering. Beukels bok representerar en betydande arbetsinsats och visar på en imponerande kunskap om internationell politik i allmänhet och de amerikansk-sovjetiska relationerna i synnerhet. Författaren demonstrerar sin stora beläsenhet inom den oerhört omfattande litteraturen om kärnvapen- och supermaktsproblematiken. Analyserna är omsorgsfulla och präglade av insikt och omdöme. Trots de invändningar jag har redovisat mot hans tillvägagångssätt vill jag gärna betona, att Beukel på det hela taget gjort en habil och solid prestation.

Noter

1. C. D. Blacker, *Reluctant Warriors: The United States, the Soviet Union, and Arms Control*, New York: W.H. Freeman, 1987, s. 164.
2. Se till exempel O.R. Holsti, »Foreign Policy Formation Viewed Cognitively«, i R. Axelrod (ed.), *Structure of Decision*, Princeton: Princeton University Press, 1976, s. 30-31.
3. R. Nisbett & L. Ross, *Human Inference: Strategies and Shortcomings of Social Judgment*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1980, s. 229.
4. R. Jervis, *The Logic of Images in International Relations*, Princeton: Princeton University Press, 1970.
5. För en jämförelse mellan »operational code« och »cognitive mapping« se D. Heradstveit & O. Narvesen, »Psychological Constraints on Decision-Making. A Discussion of Cognitive Approaches: Operational Code and Cognitive Map«, *Cooperation and Conflict*, vol. 13 (1978), s. 77-92.